

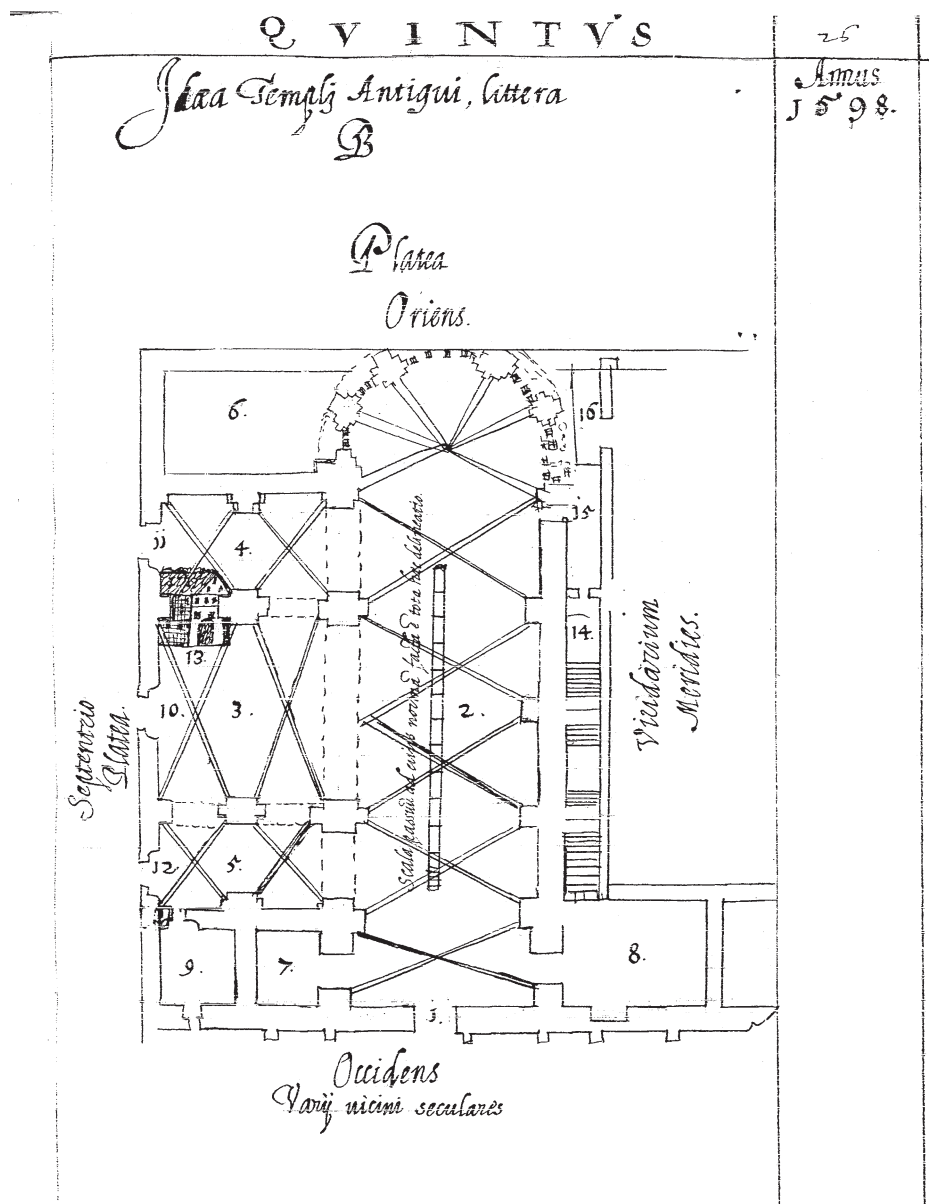
PLÁNOVÁNÍ A VÝSTAVBA JEZUITSKÉHO KOSTELA NANEBEVZETÍ PANNY MARIE V BRNĚ KOLEM ROKU 1600

LENKA ČEŠKOVÁ

Roku 1578 získali brněnští jezuité¹⁾ areál někdejšího herburského kláštera s kostelem Panny Marie v severovýchodní části města Brna mezi kostelem sv. Jakuba a městskými hradbami.²⁾ K obnově jeho budov, které byly ve značně špatném stavebně-technickém stavu, přikročili po vydání fundační listiny koleje Rudolfem II. a potvrzení zřízení koleje papežem Řehořem XIII. roku 1581.³⁾ Kvůli velmi poškozené klenbě se jako nejnaléhavější jevila obnova kostela, v pramenech označovaného jako malé temné *tempellum*. O tom, jak kostel vypadal, si můžeme udělat základní představu⁴⁾ díky Willenbergerově (1593), resp. Houfnagelově (1617) veduté Brna,⁵⁾ zaměření chrámu zachycenému v dějinách brněnského probačního domu⁶⁾ (obr. 1) a několika detailům v popisu rekonstrukce kostela. Jednalo se o drobnou jednodlnou stavbu s polygonálně zakončeným kněžištěm a rozlehlým, na třech velkých pilířích spočívajícím kůrem. Presbytář kostela byl nejspíše vyvýšený⁷⁾ a celý prostor byl zřejmě sklenutý. K jižní stěně kostela přiléhal rajský dvůr s ambitem, ve kterém se i pohřbívalo.⁸⁾ Do něj nejspíše částečně zasahovala kaple sv. Anny (dnes kaple Panny Marie, zvaná také dušičková), která se nacházela již mimo obvod vlastního chrámu, při jeho jihozápadním nároží. Během adaptace budovy jezuité nechali zpevnit rozpadající se klenbu i obě již velmi nestabilní stěny kostela. Dali zbořit velký starý kůr, který dříve sloužil pro společné modlitby sester a nyní již pouze překážel, protože zabíral velkou část chrámového prostoru a způsoboval, že v něm bylo málo světla. Místo něj vybudovali menší kůr, vhodnější pro potřeby jejich řádu.

Dále z větší části zvedli podlahu kostela a nově ji vydláždili; omítli stěny a klenbu chrámu a nechali zhotovit několik nových okenních vitráží, které do interiéru vpouštěly více světla. Více jak rok trvající stavební práce završila obnova střechy, v jejímž středu byl nově vyzdvížen sanktusník. Zatím přesně nevíme, jaký stavitel vedl rekonstrukční práce.⁹⁾ Jistě však již během této adaptace, při které byl upraven také počet oltářů v chrámu, jezuité změnili patrocinium kaple ze sv. Anny na sv. Voršilu.¹⁰⁾ Změna zasvěcení jistě souvisela s oblibou mučedníků v raně barokním umění katolické reformace i konkrétně jezuitského řádu.¹¹⁾ Po úpravách byl kostel nově vysvěcen 19. září 1582.

Po obnově kostela se jezuité zaměřili na rozšiřování probačního domu: v jižní části areálu nechali postavit novou budovu pro novice (1585–1587),¹²⁾ před západním průčelím kostela novou školní budovu (1592–1594)¹³⁾ a pro své účely adaptovali (1596) také sirotčinec, přiléhající ke kostelu na severní straně.¹⁴⁾

Obr. 1: Brno, návrh na rozšíření starého kostela Panny Marie z roku 1596, Donato Teneda? (ÖNB, Cod. 11 958, fol. 26r).

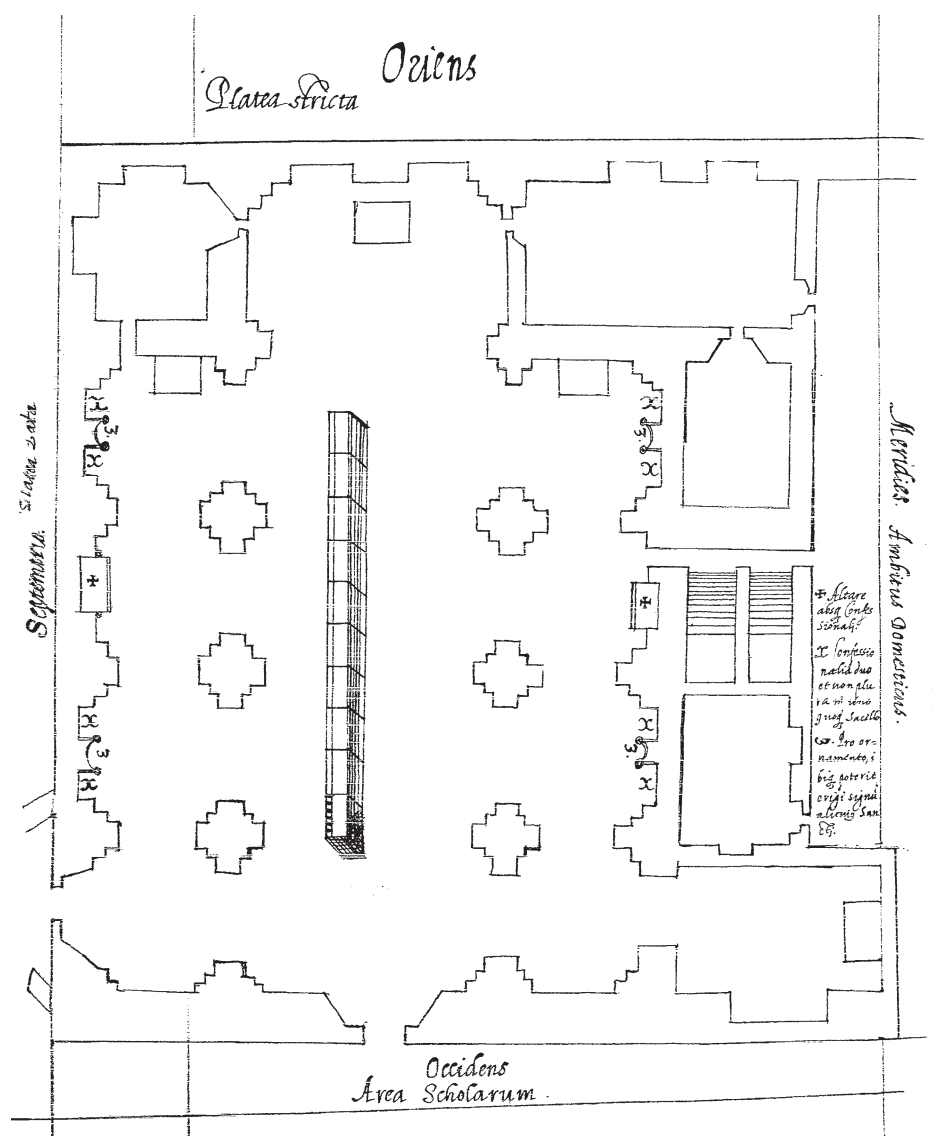
V okamžiku, kdy byly budovy takto upraveny pro potřeby provozu domu, mohli jezuité začít pomýšlet na rozšíření svého chrámu či přímo na novostavbu většího kostela.¹⁵⁾ Návrh na rozšíření starého kostela zhotovil mistr Donato Tedneda roku 1596.¹⁶⁾ Podle přípisu v textu vznikl plán 17. září, zřejmě ještě před adaptací sirotčince, neboť přístavbě kostela by sirotčinec musel ustoupit. Ke starému kostelu mělo být na severní straně směrem k náměstí přistavěno široké mělké trojlodí o hloubce dvou travé a s ústřední lodí dvojnásobně širší než lodě boční. Po stranách bočních lodí byly projektovány prostory, které by mohly sloužit jako kaple. Na plánu zaujme velký počet vchodů, který byl v souladu s požadavky jezuitů na pohodlnou cirkulaci věřících v kostele jistě praktický, avšak vzhledem k malé velikosti chrámového prostoru v tomto případě nadbytečný. Hlavní vstup měl být proražen v ose západního průčelí a drobný boční vstup pro žáky škol, nad nímž je plánována zvonice, v severozápadním rohu stavby. V severní stěně přístavby jsou plánovány tři vstupy, z nichž každý ústí do jedné lodí. Navrhované úpravy se dotkly také západního průčelí chrámu. Na původním místě, avšak asi již druhotně adaptovaná, se nachází kaple sv. Voršily, hmotově zasahující do prostoru rajskeho dvo-

ra. Navrhovaný projekt představuje poněkud hybridní celek, který by zřejmě nebyl příliš funkční, a jistě proto nebyl ani realizován.

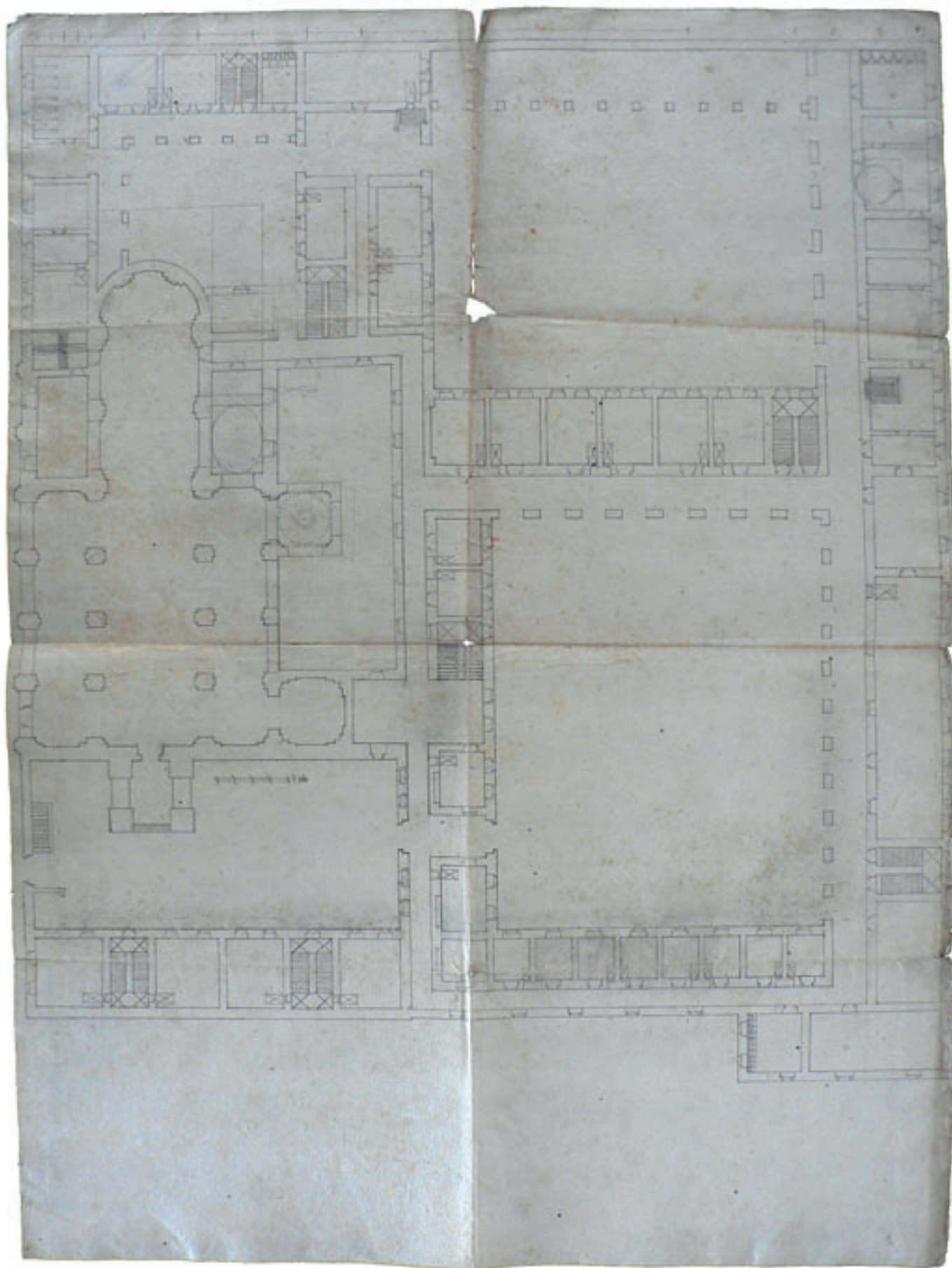
Roku 1597 se již začalo veřejně mluvit o novostavbě kostela. Tehdejší rektor koleje Octavian Navarola na ni začal shánět finanční prostředky u dobrodinců koleje¹⁷⁾ a největší podporu mu nabídla Helena z Tovarů, roz. Berková z Dubé, vdova po Bernardovi z Tovarů, který byl téhož roku pohřben v kapli sv. Voršily.¹⁸⁾ Myšlenku na novostavbu kostela zprvu odmítal tehdejší provinciál Ferdinand Alber, který vzhledem k funkci domu, množství věřících v Brně a také nedávné adaptaci starého chrámu nepovažoval nový kostel za potřebný.¹⁹⁾ Po naléhání rektora brněnské koleje a jeho konzultorů, které podněcovala mecenáška Helena – toužící zvelebit místo posledního odpočinku svého manžela a zbudovat důstojnou památku na svůj rod – si provinciál budovu prohlédl osobně. Sám pak naznal, že novostavba kostela je naprosto nezbytná, neboť stará budova se prý podobala spíše jeskyni než kostelu a zvláště klenba byla ve velmi špatném stavu. Novostavbu následně na počátku roku 1598 povolil i generál.²⁰⁾

Na provinciálovu žádost nechal rektor vyhotovit projekt,

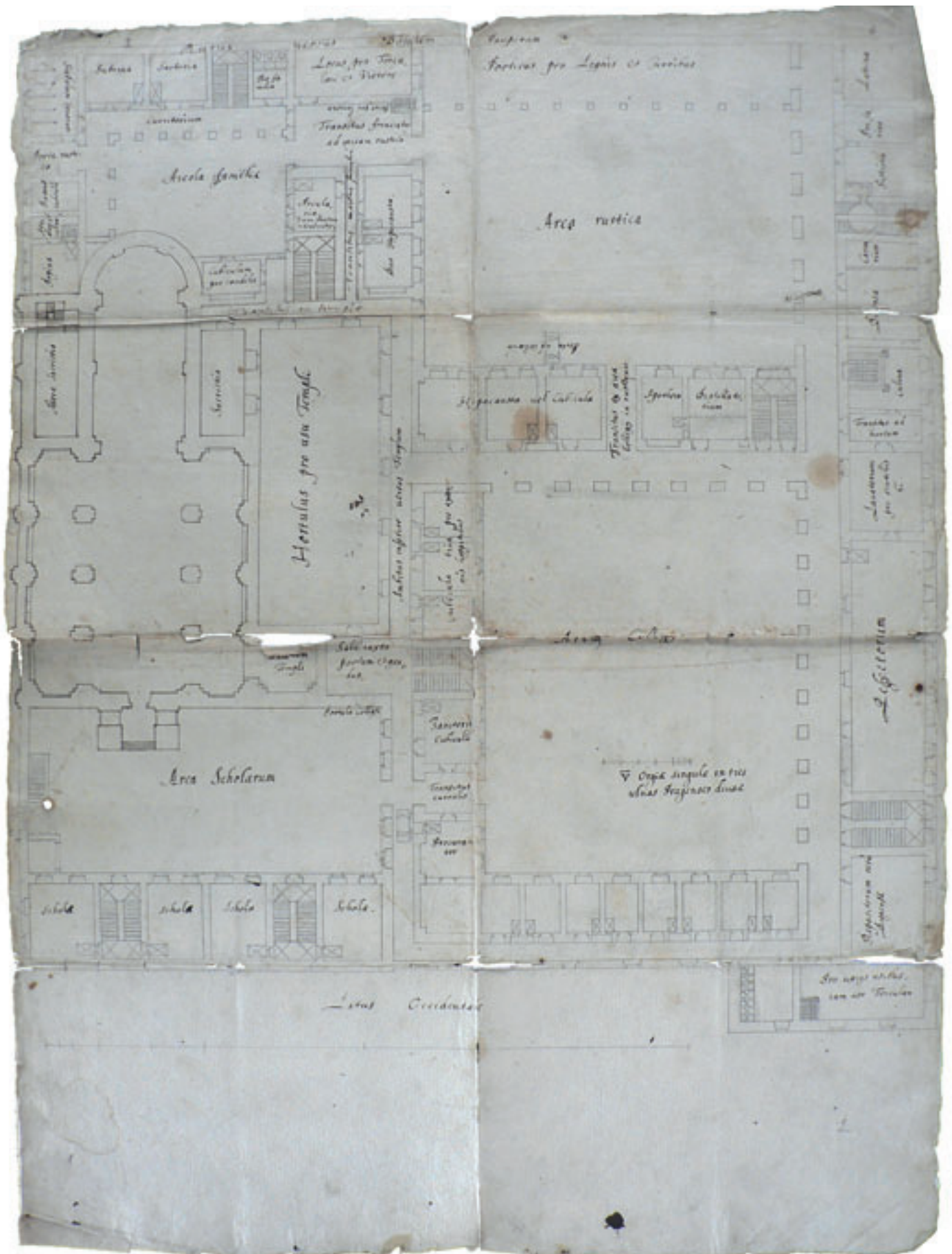
kteřý byl zaslán ke schválení na generální kurii do Říma²¹⁾ a podle něhož, resp. jeho upravené varianty, začal být kostel roku 1598 stavěn. Projekt se přidržel jedné ze dvou variant rozšíření starého kostela, které vznikly v souvislosti s diskusí o potřebnosti novostavby.²²⁾ Podle prvního návrhu měly být k severní stěně kostela přistaveny další dvě lodě s nižšími klenbami na pilířích a s do náměstí se svazující střechou. Stěna měla být uprostřed proražena, aby byl umožněn vstup do starého kostela. V polemice s tímto návrhem, který se jevil jako velmi nepraktický, vznikla druhá varianta rozšíření starého kostela, ve které se počítalo se zbořením celé severní stěny i dalších částí starého chrámu a vybudováním orientovaného pilířového trojlodí. Zachována měla být jižní stěna starého kostela a kaple sv. Voršily. Toto řešení představuje jakýsi kompromis mezi kompletní novostavbou a pouhým rozšířením chrámu, motivovaný zřejmě snahou umenšit finanční náklady na stavbu. Nakloněn mu byl rektor koleje i další otcové a jeho rozvinutím vznikl konečný schvalovací projekt „novostavby“ kostela, ve kterém se nadále počítalo s využitím zdiva jižní boční lodě a kaple sv. Voršily. Jak vyplývá

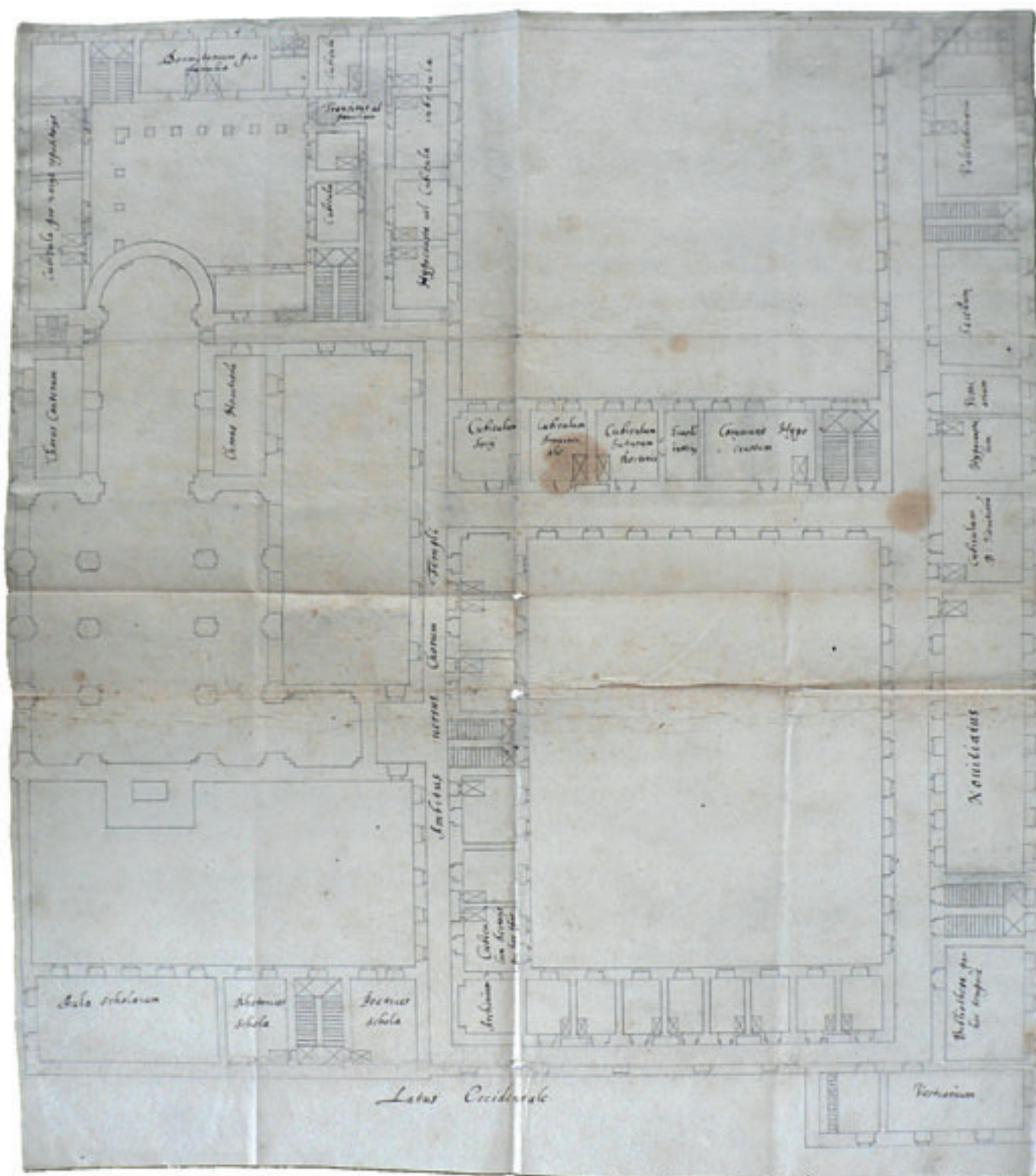
Obr. 2: Brno, návrh na novostavbu kostela Nanebevzetí Panny Marie z roku 1598 (ÖNB, Cod. 11 958, fol. 26v).

Obr. 3: Brno, projekt probačního domu *Delineatio Collegij Brunensis*, po roce 1600 – přízemí (MZA, fond E 25, sign. 35 A, fol. 3).

Obr. 4: Brno, projekt probačního domu, po roce 1600 – další varianta, přízemí (MZA, fond E 25, sign. 35 A, fol. 2).

Obr. 5: Brno, projekt probačního domu, po roce 1600 – další varianta, první patro; na versu popsáno rukou P. Jana Millera SJ: *Idea Domūs, Scholaru(m) et Templi Brunensis S. I.* (MZA, fond E 25, sign. 35 A, fol. 1).

ze zaměření současného stavu kostela, na kterém je síla zdi-va západní části jižní stěny až po první travě jasně odlišná od východní partie se sakristií, i z archeologických průzkumů,²³⁾ byly tyto partie starého kostela do novostavby skutečně zakomponovány.

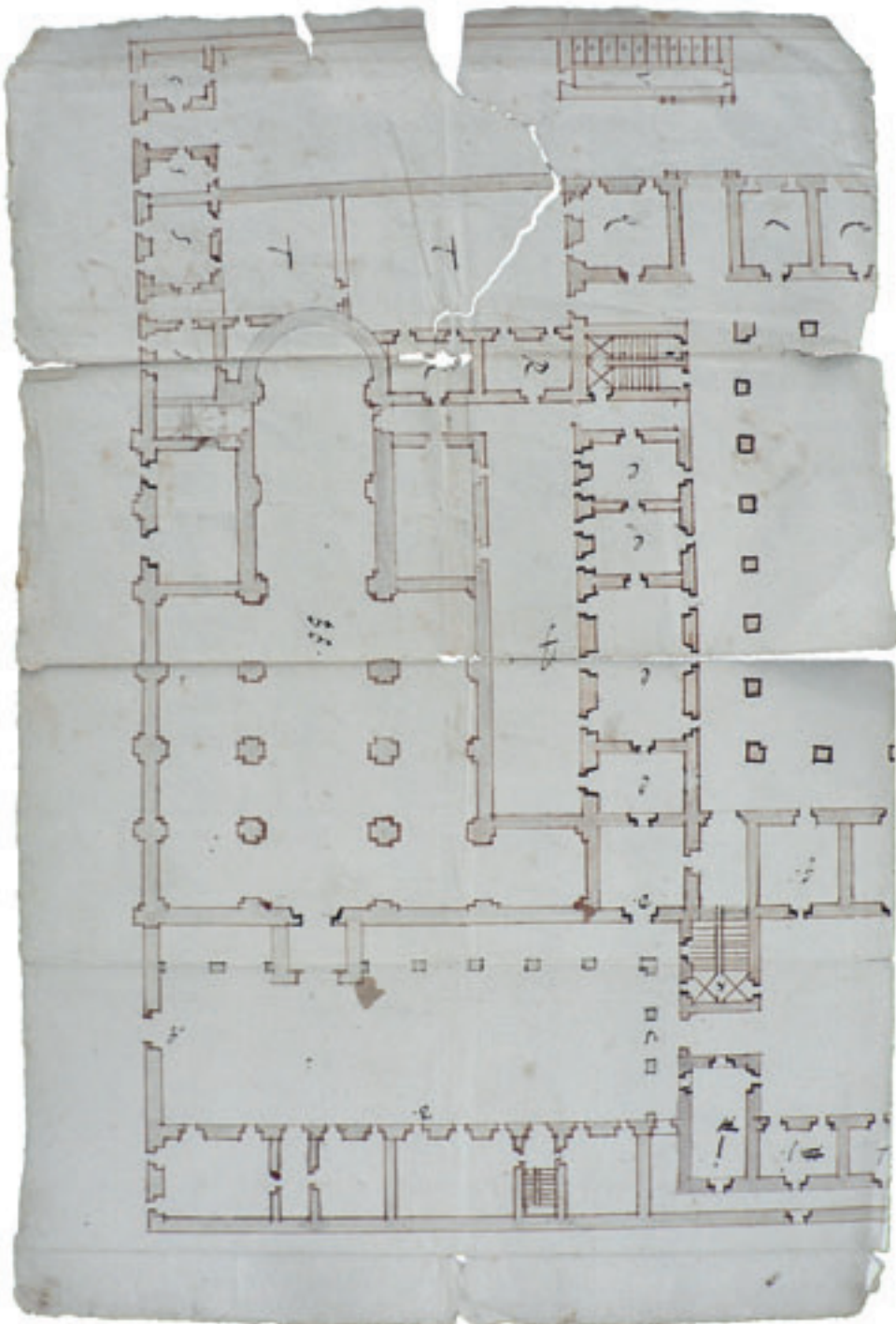
Důvody, které jezuiti vedly k zachování části starého kostela, mohly být nejspíše dva. Jednak přirozeně finanč-

ní stránka stavby a snaha ušetřit na stavebním materiálu, jednak také existence a umístění kaple sv. Voršily. Pod kaplí se rozprostírá rozlehlá hrobka zřejmě středověkého původu,²⁴⁾ do které byl roku 1597, tedy ještě před vznikem plánu na novostavbu, pohřben manžel hlavní mecenášky kostela Heleny. Tehdy se kaple nacházela mimo obvod chrámu, ke kostelu pouze přiléhala a zřejmě z něj do ní nebylo vů-

bec vidět.²⁵⁾ Helena z Tovarů si velmi přála být v kapli pohřbena vedle svého manžela a také jezuiti naléhavě žádala, aby mohla nechat kapli zvětšit (zřejmě především zvýšit²⁶⁾) a nově vyzdobit. Kaple tedy měla představovat jakési *monumentum* manžela hlavní mecenášky kostela a posléze také jí samotné, a v celkovém projektu chrámu proto zaujímala velmi důležité místo. V projektu novostavby se počítá s integrací kaple do kostela, avšak hmotově si kaple stále zachovává jistou samostatnost a od zbývajících chrámového prostoru je jasně vizuálně oddělena. S podobným řešením se ostatně počítalo již na návrhu rozšíření kostela z roku 1596. Vzhledem k existenci hrobky pod kaplí je možné, že se jednalo o starou pohřební kapli a určitá *pietas* k tomuto místu vedla i pozdější stavitele k jejímu zachování na prvotním místě a ve více méně původní formě. Je tedy možné, že umístění kaple bylo posléze také jedním z východisek pro formulování půdorysné dispozice nového kostela.

„Schvalovací plán“, zaslaný roku 1598 do Říma, je dnes uložen v Bibliothèque Nationale v Paříži.²⁷⁾ Půdorys samotného kostela, téměř (ovšem ne úplně) totožný s nárysem kostela na pařížském plánu, je zakreslen také v dějinách brněnského probačnického domu, uložených ve Vídni²⁸⁾ (obr. 2). Pařížský návrh zaznamenává nejen projekt na novostavbu chrámu, nýbrž také koleje, z čehož jasně plyne, že již nyní se počítalo s regulací a z velké části i s novostavbou celého areálu.²⁹⁾

Na pařížském plánu je kostel navrhován jako orientovaná trojlodní bazilika o čtyřech travě, jejíž ústřední loď je dvojnásobně širší než boční a vytváří jednolitý prostorové kontinuum se stejně širokým presbytářem.³⁰⁾ Mělký, příčně obdélný presbytář o hloubce jednoho travě se zkosenými vnějšími rohy je na jižní straně rámován velkou, příčně obdélnou sakristií a na severní straně menší, zhruba čtvercovou prostorou (vzhledem k tomu, že v ní není naznačen oltář, se snad mohlo jednat o depozitář). U posledního (západního) travě přiléhá ke kostelu na jižní straně velká, zhruba čtvercová kaple sv. Voršily, jejíž vyběhává z hmoty chrámu do prostoru přilehlé koleje, se kte-

Obr. 6: Brno, projekt probačnického domu, 1601 (?), schválený Giovannim de Rosis, přízemí – severní polovina areálu; na versu přepis: ARP Gio(vanni) de Rosis che lo riveda et riferisca a NP G(enera)le. / (jinou rukou) P(atr)i Rectori Soc(ietat)is Iesu Brune(n)si // (MZA, fond E 25, sign. 35 A, fol. 5).

rou je kostel dispozičně i funkčně pevně spojen. Vstupy do kostela jsou plánovány celkem čtyři – hlavní vstup uprostřed západního průčelí, který ústí do nádvoří školní budovy, boční vstup z ulice v severozápadním rohu (na místě dnešní kaple sv. Františka Xaverského) a dva vchody z koleje. S ambitem koleje je přímo propojena sakristie a další průchod do ambitu je proražen v jižní zdi za prvním (východním) travě boční lodí, kde je mezi chrámem a ambitem situováno schodiště do patra. Boční lodě jsou od hlavní odděleny dvěma trojicemi mohutných svazkových pilířů. Obvodové zdi bočních lodí jsou v každém travě, s výjimkou posledního, seg-

mentově projmuty do mělkých, prostorově odstupňovaných výklenků. Výklenky jsou odděleny výrazně vystupujícími svazkovými polopilíři, se kterými koresponduje utváření mezilodních svazkových pilířů. Boční lodě jsou tak rozděleny do tří více méně samostatných prostorových jednotek, které představují jakési boční kaple. Členění obvodových zdí kostela přitom připomíná jakýsi, byť velmi nesmělý, náběh na v zaalpském jezuitském prostředí oblíbené řešení typu Wandpfeilerkirche, které však v Brně nebylo dále rozvinuto.

Čelní stěny „kaplí“ jsou prolamovány nikami, resp. pravouhlými výklenky, které jsou určeny pro zповědnice či sochy svatých. Řešení těchto partií se na obou plánech pozoruhodně liší. Na pařížském projektu se v prvním a třetím travé počítá s trojicí půlkruhových nik a v ústředním travé, do kterého na jižní straně ústí průchod do ambitu, se dvěma stejnými nikami. Ve všech nikách zřejmě měly být umístěny zповědnice, kterých by tedy bylo celkem šestnáct. Na vídeňském plánu členění stěny prvního a třetího travé dvojice pravouhlých výklenků, určených pro zповědnice a oddělených mělkou nikou, ve které by mohlo být umístěno *signum alicuius Sancti*. V prostředním poli se plánuje boční oltář. Zповědnic by tedy v této variantě bylo pouze osm a v legendě k plánu se výslovně zdůrazňuje, že v každé kapli mají být umístěny dvě zповědnice a ne více. Na pařížském projektu jsou plánovány celkem čtyři oltáře – kromě hlavního oltáře oltář v kapli sv. Voršily a dva boční oltáře na východních koncích obou bočních lodí. Na vídeňském plánu jsou všechny tyto čtyři oltáře zaznačeny pouze v obrysu a navíc jsou tu navrhovány další dva boční oltáře v mělkých kaplích uprostřed bočních lodí.

Otázkou zůstává vztah mezi oběma plány. Vídeňský plán je v textu kroniky prezentován jako schválený projekt, zatímco pařížský plán je (ovšem pozdější rukou) označen za „*Prior designatio futurae domus probationis Brunensis, quae a posteriore quae probata est, non multum discrepat*“. Podle popisu a provedení detailů na vídeňském plánu by se skutečně mohlo zdát, že představuje jakousi korekci pařížského návrhu – zvětšení počtu oltářů a zmenšení počtu zповědnic –, avšak zatímco počet zповědnic na vídeňském plánu nakonec odpovídal realizovanému stavu, počet oltářů zůstal stejný jako na plánu pařížském.³¹⁾

Delineatio kostela a koleje byla zaslána do Říma na kúrii,³²⁾ aby ji posoudil římský *consiliarius aedificiorum*, kterým byl v letech 1575–1610 známý řádový architekt Giovanni de Rosis.³³⁾ Komunikaci s kúrií zprostředkoval představený asistence Germánie. Z korespondence se dozvídáme, že sám rektor brněnské koleje měl pochybnosti o proporcích kostela. Giovanni de Rosis je však neodsuzoval, neboť přestože prý se celková dispozice kostela blíží půdorysu čtverce (a stavební pozemek nedovoluje prodloužení lodi kostela), nebude stavba jako celek vzbuzovat dojem disharmoničnosti, protože v interiéru kostela na sebe budou hlavní pozornost poutat mohutné pilíře. K navrhovanému plánu měli Giovanni de Rosis a generál připomínky, pouze pokud se týkalo umístění zповědnic (nejspíše v bočních kaplích prvního travé), které se jim zdály příliš blízko u oltářů.

Tento v Římě schválený plán na novostavbu byl ještě před započítím stavebních prací na přání dalšího mecenáše brněnských jezuitů, Ladislava Berky z Dubé, bratra Heleny z Tovarů a nejvyššího komořího Markrabství morav-

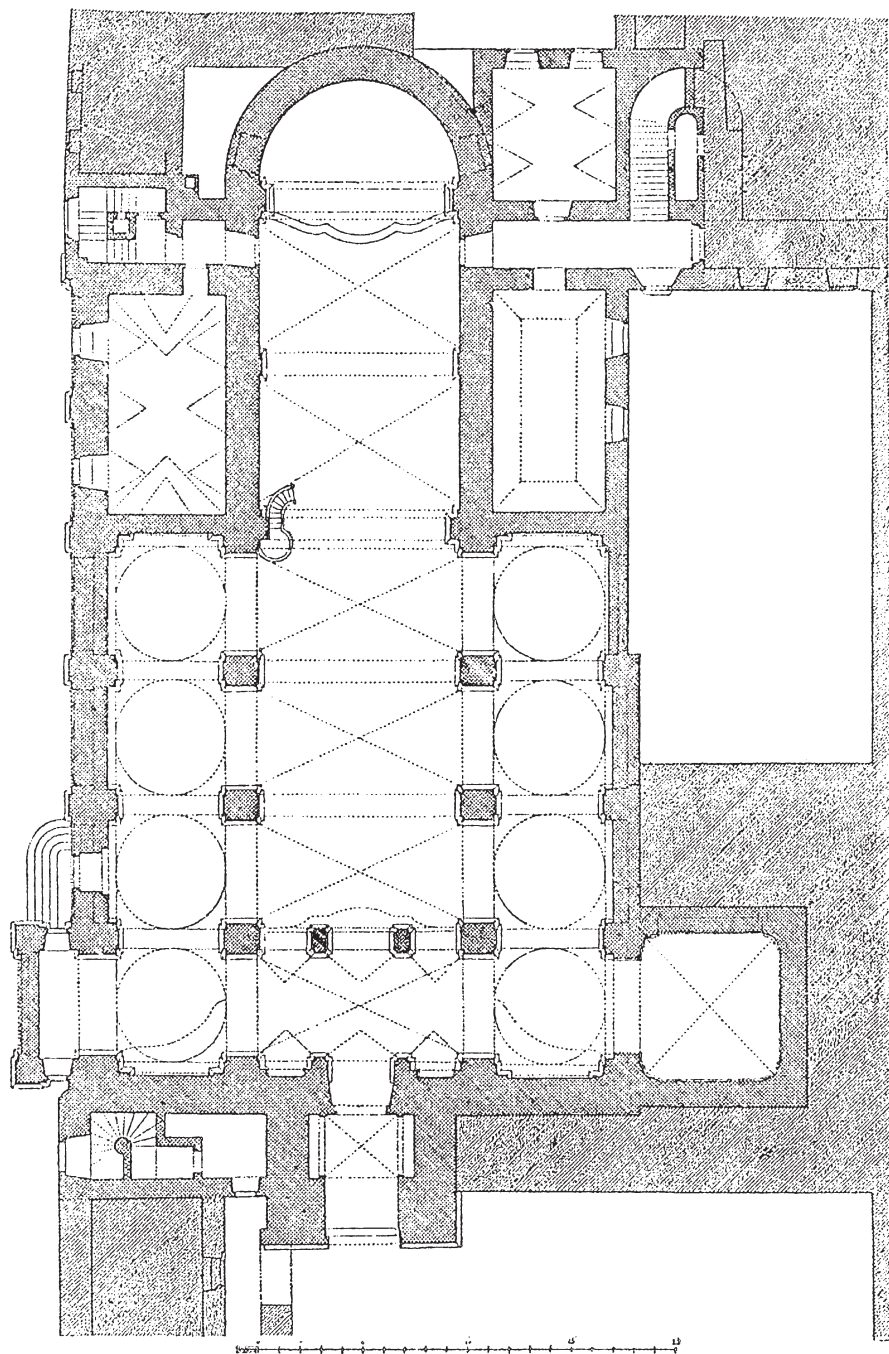
ského,³⁴⁾ významně pozměněn. Berka prosadil přesunutí věže chrámu z místa při presbytáři, kde měla být situována severně od hlavního oltáře, nad hlavní vstup do chrámu. Takovéto řešení vstupního průčelí kostela v kontextu jezuitské architektury je velmi neobvyklé. Důvod, proč Berka neústupně trval na předložení mohutné hranolové věže před chrámové trojlodí do hlavního průčelí kostela, můžeme hledat nejspíše v brněnském kulturním prostředí a jeho stavební tradici. Zatímco nedávno (1592) zvýšená věž kostela sv. Jakuba,³⁵⁾ umístěná právě na tomtéž, v celkové dispozici chrámu velmi významném místě, měla v panoramatu města Brna fungovat jako jakýsi symbol identity brněnského zdaleka nejen katolického měšťanstva,³⁶⁾ měla být obdobně řešená „konkurenční“ věž jezuitského kostela symbolem katolické obnovy města, na které se podílel jezuitský řád a moravská šlechta.

Ke změně schváleného projektu posléze došlo ještě jednou, a to roku 1599,³⁷⁾ tedy v době, kdy již byly vykopány základy nového kostela. Podle dobových jezuitských pramenů si návštěvníci staveniště, brněnská veřejnost a šlechta – „všichni vážení a zkušeni občané tohoto města a vznešení, moudří a slavní mužové z celého Markrabství moravského“ – všimli, že délka kostela proporčně neodpovídá jeho šířce, a tvrdili jezuitům, že se jim zdá líto tak vysokých nákladů na kostel, který kvůli této disproporcčnosti prý nakonec vůbec nebude pěkný. Prostor za závěrem kostela (nevýznamné a málo navštěvované veřejné náměstíčko³⁸⁾ s několika domy), kam by bylo možno presbytář prodloužit, však již nepatřil jezuitům, nýbrž městu. Prospědnictvím Ladislava Berky z Dubé proto jezuité prosadili městskou radu o postoupení tohoto pozemku koleji, aby mohli kostel prodloužit a proporčně správnou stavbou tak „přispět k ozdobě města“. Město jejich žádosti vyhovělo a koleji poskytlo 200 tolarů na odkoupení čtyř domů na náměstíčku. Po této změně se již ve stavbě pokračovalo podle schváleného plánu. Další změny projektu v průběhu stavby ostatně 17. října 1600 zakázal provinciál Alfonso Carillo.³⁹⁾

Jak nakonec vypadala půdorysná dispozice realizovaného kostela, se dozvídáme z tří o něco pozdějších plánů, dochovaných v kolejném archivu, které zjevně představují různé návrhy na novostavbu koleje z první poloviny 17. století,⁴⁰⁾ (obr. 3, 4, 5, 6) i z novodobých zaměření chrámu, provedených v době před úpravou východní partie chrámu po zboření koleje.⁴¹⁾ (obr. 7) Půdorys kostela již (s výjimkou později upravené partie závěru kostela) odpovídá dnešnímu stavu. Hranolová věž je předsunuta před osu vstupního průčelí a hlavní loď plynule přechází ve značně protáhlý, půlkruhově zakončený presbytář, se kterým tvoří jednotný podlouhlý prostorový celek. Presbytář rámuje dvě identické místnosti obdélného půdorysu, z nichž obě měly podle popisu na jednom z plánů (obr. 4) sloužit jako sakristie. Z legendy k plánu se dozvídáme, že prostor nad jižní sakristií, propojený s kolejí, byl vyhrazen pro novice (*Chorus Novitiorum*) a prostor na protější straně sloužil jako hudební kůr (*Chorus Cantorum*). V pozdějších pramenech se píše o „*chorus nostrorum anterior*“, ve kterém se měl nacházet oltář sv. Kříže s krucifixem, u kterého se často modlival P. Martin Středa. Nelze vyloučit, že se jedná právě o prostor nad jižní sakristií, kde se oltář sv. Kříže (být značně pozdější) nachází dodnes. S pozoruhodným (a zatím neobjasněným) detailem se setkáváme na dalším projektu, (obr. 3) kde z jižní stěny

lodi v místech prvního travé vybíhá do prostoru zahrádky, přiléhající k jižní stěně kostela, čtvercová kaple, která představuje jakýsi pendant ke kapli sv. Voršily. Provedený stav se od původně navrhované varianty liší také v realizaci některých formálních detailů. Zatímco projektovány byly mohutné, bohatě promodelované svazkové pilíře, realizovány jsou pilíře jednodušší, téměř čtvercového půdorysu. Úplně mizí rovněž motiv prostorového členění bočních lodí do samostatných jednotek kaplí a provedeny nebyly ani malé výklenky ve stěnách bočních lodí. Boční lodě i chrámový prostor jako celek zde tedy oproti navrhované variantě, kde jsou jakoby rozbity do několika menších jednotek, vytvářejí jednodušší prostorový celek.

Otázkou zůstává autorství projektu novostavby kostela, důvody odlišností realizovaného stavu oproti původnímu návrhu i inspirace použité půdorysné dispozice. Ta v provedené variantě představuje tradiční bazilikální trojlodí, i když v původním projektu se počítalo s alespoň náznakem bočních kaplí. S motivem pilířového trojlodí se setkáváme už v navrhované bizarní přístavbě kostela z roku 1596, (snad nejen) zaznamenané jistým Donatem Tenedlou, takže idea této půdorysné dispozice se zřejmě v brněnském prostředí vynořovala opakovaně. Pilířové bazilikální trojlodí sice nebylo v moravském prostředí obvyklé,⁴²⁾ avšak v době vzniku stavby se jednalo o tradiční schéma, běžně uplatňované nejen u chrámů jezuitského řádu. V rámci rakouské, resp. české provincie jej bylo nedlouho předtím použito např. při výstavbě kostela Nejsvětějšího Salvátora v pražském Klementinu a později se s ním setkáváme mj. i mezi projekty na novostavbu kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci. Půdorysná dispozice novostavby jistě nebyla závislá na podobě starého klášterního kostela, ze kterého byla použita pouze jižní zeď. Mohla však být, a pokud se týče původní podoby presbytáře, také zcela zjevně byla, ovlivněna stavebním pozemkem, který měli jezuité pro novostavbu chrámu k dispozici. Jezuitům vlastní praktické myšlení vedlo brněnské otce ke snaze (až na nezbytné výjimky) zachovat funkční, nedávno nově postavené či adaptované budovy koleje, k čemuž je ostatně vybízel i generál. Pokud

Obr. 7: Brno, kostel Nanebevzetí Panny Marie, zaměření kostela s přiléhajícími partiemi koleje z počátku 20. století (reprofoto: A. Prokop: *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Bd. 4, Wien 1904, s. 1019).

k tomu měla být uchována i kaple sv. Voršily jako jakási *memorie* fundátorky novostavby kostela, nebylo prakticky ani možné rozvinout půdorys kostela jiným směrem než na sever (a posléze i na východ), ani situovat kostel na jiném místě v rámci areálu koleje. Na západ od chrámu se totiž rozkládala nová školní budova s vlastním nádvořím, kterou nebylo možno zbourat, a na jihu zřejmě také nedávno postavená část koleje s ambitem. Kvůli výstavbě nového kostela tehdy došlo pouze k nezbytně nutné demolici části staré koleje s osmi pokoji, která měla být brzy znovu vybudována na jiném místě, avšak nakonec snad dala podnět k vybudování celého nového křídla. Na východě bylo staveniště původně vymezeno veřejným náměstíčkem. Na se-

ver od starého kostela se naopak nacházel pouze sirotčinec a zeď, která oddělovala areál koleje od sousedního náměstí. Tato zeď byla později zbourána a na jejím místě vyrostla severní stěna nového kostela. Pro daný stavební pozemek tedy byla zvolena trojlodní dispozice nejspíše nejlepším řešením. Pokud by se otcové rozhodli pro variantu s bočními kaplemi, byly by kaple příliš hluboké, tmavé a oddělené od chrámové lodi, takže by byl porušen dojem jednotného prostoru. Při zvolení menší hloubky bočních kaplí ve prospěch větší šířky ústřední lodě by zase zřejmě bylo technickým problémem ústřední loď sklenout. Jisté nemodernosti zvoleného půdorysného typu si však tvůrce (či tvůrcové) původního projektu kostela nejspíše byl vědom, když na původním plánu navrhoval dispozici s jakýmsi náznakem bočních kaplí. Ty však nakonec nebyly (zatím nevíme proč) realizovány a ustoupily tradičnějšímu bazilikálnímu trojlodí.

Netradiční a velmi pozoruhodný, avšak nakonec nerealizovaný detail na původním návrhu kostela představuje řada nik, prolamovaných v obvodových zdech bočních lodí. Starší literatura její původ odvozuje z italské renesanční architektury, především z Brunelleschiho kostela Santo Spirito ve Florencii,⁴³⁾ a vzorníkové publikace Sebastiana Serlia.⁴⁴⁾ Kromě Serlia, vliv jehož vzorníku byl v této době značný, je však možno hledat inspiraci k tomuto řešení také v prostředí soudobé jezuitské architektury. Trojlodní dispozici doplněnou o mělké boční kaple zhruba segmentového půdorysu (a obohacenou navíc ještě o transept a kupoli) považoval za vhodnou pro jezuitské chrámy totiž také sám Giovanni de Rosis, který ji zahrnul mezi ideální plány kostelů Tovaryšstva Ježíšova.⁴⁵⁾ Tento ideální návrh, ve kterém jsou (již půlkruhovými) nikami prolomeny také čelní stěny bočních úseků transeptu, má brněnskému kostelu ostatně velmi blízko i značnou šířkou svého trojlodí. Boční kaple jsou zde však jasně samostatné a prostorově výrazněji oddělené od bočních lodí.⁴⁶⁾ Niky se objevují také na dalším z ideálních návrhů – na plánu jednolodního kostela s průchozími kaplemi a trojlístým závěrem, kde prolamují čelní stěny bočních kaplí. V brněnské variantě se pak jedná pouze o jakousi redukovanou variantu původní myšlenky, která zde nejspíše z prostorových důvodů nemohla být plně rozvinuta. V soudobé střeoevropské jezuitské architektuře se pak s motivem bočních kaplí v podobě jakýchsi velkých nik segmentového půdorysu setkáváme např. u kostela sv. Michala v Mnichově.⁴⁷⁾

Jistá danost stavebního pozemku a snad i *stabilitas loci* vysvětluje také velmi netradiční umístění chrámu v rámci areálu koleje. Průčelí chrámu jezuitských kolejí se většinou výrazně uplatňovalo v hlavní uliční frontě celého komplexu, zatímco v případě Brna byl kostel zasunut až za první nádvoří, které náleželo školní budově. Tuto situaci je možno objasnit výchozí konfigurací starých kolejních budov. Jezuité využívali starý kostel, který byl umístěn hlouběji v areálu koleje. Budovy před ním, tedy v nejvíce exponované části koleje, obrácené do Jakubského náměstí a nejlépe přístupné veřejnosti, adaptovali pro školní účely, zatímco hlouběji situované a klidnější části koleje sloužily pro novice a otce vykonávající třetí probaci. Kostel byl také primárně součástí probačního domu, takže u něj nebyla na škodu jistá oddělenost od okolního světa, i když tomu zcela nebyl uzavřený. Nové kolejní budovy se navíc od po-

čátku nestavěly podle jednotného projektu, nýbrž podle potřeby se postupně přestavovaly starší budovy anebo se ke starým částem dostavovaly části nové. V okamžiku, kdy začal být stavěn nový kostel, nebylo možno tyto nové budovy v jeho okolí zbořit a kostel např. předsunout do hlavního průčelí komplexu. Výsledkem předem daného tvaru stavební parcely a postupných přístaveb nakonec z větší části byl také celý rozlehlý areál brněnské koleje, který nevznikl podle jednotného plánu a jehož nepravidelná a do hloubky rozvinutá dispozice také byla pro jezuitské stavby dosti netypická.

Dosud tedy nemůžeme říci, kdo plány kostela i koleje rýsoval. Ideového či spíše ideové tvůrce navrhované i realizované dispozice chrámu je nejspíše třeba hledat v prostředí brněnské jezuitské koleje. Z diskuze o potřebnosti novostavby kostela vyplývá, že na utváření představ o novém chrámu se podílel rektor koleje Navarola, kterému na stavbě velmi záleželo, konzultoři i další otcové. Všechny schvalovací plány představují klasické *ichnografie* a nezaznamenávají proto navrhované klenby a většinou ani formální detaily. Mohly by proto jistě být dílem některého z otců – laických projektantů, i když ani podíl profesionálního stavitele nelze vyloučit. Na plánu starého kostela s navrhovanou přístavbou se setkáváme se jménem Donata Tenedly, jehož totožnost je však dosud neznámá. K vlastnímu zhotovení „ideje“ chrámu si otcové přizvali *peritiores hujus artis*,⁴⁸⁾ kterými byli zednický mistr Antonín Paris, sochař Giorgio Gialdi a obchodník Antonio Trussi, s nimiž se také radili ohledně nákladů na stavbu. Autorství projektu někomu konkrétnímu z nich však připsat nemůžeme.

Výstavbu kostela⁴⁹⁾ započali jezuité roku 1598 po schválení plánu, podle kterého měl být vytvořen také dřevěný model novostavby, a dodatečným přesunutí věže do hlavního průčelí. Nejprve se zbořila zeď, která vymezovala areál jezuitské koleje u náměstí na severní straně, a stará budova sirotčince a na jejich místě byly položeny základy severní stěny chrámu. Pak se přistoupilo k rozebírání starého kostela, které trvalo zhruba od srpna 1598 až do zimy následujícího roku. Stavební materiál byl uložen, aby jej mohlo být později použito k novostavbě kostela. Mše za šťastný počátek nové stavby byla slavena 7. září 1598 a následujícího dne byl položen základní kámen k novostavbě. Na kameni měl být vyryt nápis, který jako iniciátora novostavby kostela uváděl Helenu z Tovarů a „další zbožné lidi“.⁵⁰⁾ Základní kámen k věži položil Ladislav Berka z Dubé 22. března 1599 a v létě téhož roku došlo na přání „brněnské veřejnosti“ ke změně formy presbytáře.

Do pozice *magistra murariorum*, který povede stavební práce, přijali jezuité městského zednického mistra Antonína Parise,⁵¹⁾ kterému byl určen měsíční plat 7,5 tolarů. Vrchní dohled nad kamenickými pracemi měl vykonávat sochař Giorgio Gialdi⁵²⁾ a za vedoucího celé stavby (*totius operis Praefectus*) jezuité ustanovili významného obchodníka a městského radního Antonia Trussiho,⁵³⁾ který se této funkce prý ochotně ujal a slíbil, že ji bude vykonávat zadarmo. Tesařské práce prováděl městský tesařský mistr Šimon Tauch.⁵⁴⁾ Jména dalších řemeslníků zatím neznáme,⁵⁵⁾ avšak podle přání jezuitů to – vzhledem k účelu stavby – všechno měli být dobří katolíci.

Stavební práce na novostavbě svého kostela tedy jezu-

ité svěřili příslušníkům početné italské komunity v Brně, jež někteří členové vlastnili domy v okolí jezuitské koleje.⁵⁶⁾ Někteří z těchto Italů, mj. právě Giorgio Gialdi a Antonio Trussi, byli zároveň členy měšťanské mariánské kongregace Zvěstování Panně Marii, která při jezuitské koleji působila.⁵⁷⁾ Roku 1600 došlo k otevřenému sporu mezi družinou a jezuitu, který byl vyústěním již déle trvajících neshod. Nespokojené sodály tehdy vedl právě Trussi, který také jménem družiny sepsal stížnost. Je pravděpodobné, že vzhledem k tomuto sporu už Trussi roku 1600 funkci prefekta stavby kostela nevykonával. Na průběh stavebních prací však tehdy již dohlížel jezuitský architekt Giuseppe Brizio, který někdy bývá považován i za autora projektu kostela.

Brizio⁵⁸⁾ (* kolem 1533, † 1604) přijel do Brna na jaře roku 1599. Brizio byl jedním ze známých osvědčených rádo- vých architektů. Podle potřeby byl překládán mezi jednotlivými kolejemi, mnohokrát působil jako *praefectus fabricae* a také sám projektoval. V mládí se pod vedením Giovannioho Tristana podílel na výstavbě Collegia Romana a noviciátu při kostele Sant'Andrea al Quirinale v Římě. Od roku 1575 byl činný v Polsku, kde mimo jiné vedl stavbu koleje s kostelem sv. Jana v Jaroslawi, který je jeho hlavním dílem, a posléze kostela sv. Petra a Pavla v Krakově. V Polsku byl oceňován především pro své zkušenosti a schopnost provádět i technicky obtížnější konstrukce, jako byly kupole a velké klenby. Do Brna byl přeložen z Krakova, kde po něm dohled nad další výstavbou jezuitského kostela převzal Giovanni Battista Bernardoni. Do Brna Brizio jistě přijel na žádost rektora brněnské koleje, resp. představených české provincie, kteří si Brizioho vyžádali, aby opravil nějaký nedostatek v dosavadní stavbě.⁵⁹⁾ Po jeho příjezdu výstavba dobře pokračovala a rektor koleje žádal generála řádu, aby mohl Brizio v Brně zůstat i nadále. Generál svolil, že se zde má zdržet tak dlouho, jak bude potřeba, za předpokladu, že jej budou moci v Polsku postrádat.⁶⁰⁾ V Brně nakonec Brizio zůstal až do dokončení stavby,⁶¹⁾ neboť jeho stavebně-technických znalostí zde bylo zřejmě potřeba i nadále. Například ještě na přelomu let 1601 a 1602⁶²⁾ se díky Briziovi zabránilo zřízení blíže neurčené části stavby. Sám Brizio, kterému tehdy bylo zhruba 69 let, již toužil vrátit se zpět do Itálie, o což generála žádal už v lednu 1602.⁶³⁾ Do Itálie nakonec se souhlasem provinciála roku 1602 z Brna opravdu odjel. Zemřel o dva roky později v Římě, takže Brno se stalo jeho téměř posledním působištěm. Brizioho úloha při výstavbě kostela jistě spočívala především v celkovém dohledu nad správným průběhem stavebních prací. Jakou chybu ve stavbě měl napravit zhruba v polovině roku 1599, zatím můžeme těžko říci. Je však jasné, že brněnští jezuité si žádali jeho přítomnost i při další výstavbě kostela, zvláště když hlavní loď bylo třeba sklenout vysokou a širokou valenou klenbou. Hypoteticky navrhované Brizioho autorství projektu kostela⁶⁴⁾ bude nejspíše třeba odmítnout. Pro období, kdy plán vznikal, nemáme doložen Brizioho kontakt s Brnem a jeho autorství ani nic nenasvědčující; trojlodní bazilikální dispozice by také v kontextu jeho díla působila dosti tradičním dojmem.

Jako svého *socia* si Brizio zřejmě v Brně „vychoval“ Petra Grossota,⁶⁵⁾ laického bratra – koadjutora italského původu, který v Brně roku 1593 vstoupil do Tovaryšstva a v letech 1594–1596 zde absolvoval noviciát a působil mj. jako koadjutor a *cellarius*. Po pobytu ve Štýrském Hradci se

do Brna vrací roku 1600, a to již jako *socius architecti templi*.⁶⁶⁾ Po Brizioho odchodu pak v Brně zůstal jako ten, kdo *curam habet fabricae*,⁶⁷⁾ neboli *praefectus fabricae*,⁶⁸⁾ *praefectus muratorum*⁶⁹⁾ či *curator fabricae*.⁷⁰⁾ Po dokončení stavebních prací na kostele Grossotus vedl výstavbu tzv. kardinálského křídla koleje, a to až do července 1614, kdy zemřel na následky pádu z výšky během stavebních prací⁷¹⁾.

Práce na kostele pokračovaly pod Brizioho vedením poměrně rychle. Roku 1601 již byla vyzdvížena klenba a položena střecha kostela⁷²⁾ a stavba byla z větší části dokončena v září roku 1602.⁷³⁾ V neděli 22. září 1602 byl kostel společně s hlavním oltářem Panny Marie Nanebevzaté a sv. Josefa slavnostně vysvěcen. Ještě v oktávu slavnosti vysvěcení kostela (25. září) byly do chrámu přeneseny ostatky Heleny z Tovarů, které byly od její smrti (14. prosince 1600) dočasně přechovávány v minoritském kostele. Uloženy byly vedle ostatků Helenina manžela v „její kapli“ sv. Voršily,⁷⁴⁾ nazývané také *Sacellum Towarianum*. Tři boční oltáře, oltář sv. Kříže v čele levé boční lodi (dnešní oltář sv. Ignáce), oltář Všech svatých (v čele pravé boční lodi) a oltář sv. Voršily v kapli téhož patrocinia, byly posvěceny 13. října 1602. Zachován byl tedy původní počet i rozmístění bočních oltářů, se kterým se počítá na pařížském „schvalovacím“ plánu.⁷⁵⁾ Věž byla dokončena teprve roku 1628, kdy na ní byla vyzdvížena bába a věž byla zastřešena. Tesařské práce prováděl Šimon Tauch.⁷⁶⁾

Nový jezuitský kostel vysvětil olomoucký biskup kardinál František z Dietrichsteina,⁷⁷⁾ který průběh jeho výstavby sledoval nejpозději od roku 1600. Dietrichsteinova podpora jezuitského řádu navazovala na program jeho předchůdců na olomouckém biskupském stolci. Jezuitský dům v Brně však v jeho mecenášské činnosti zaujímá zvláštní postavení. Již při své první návštěvě staveniště nového kostela v červnu 1600⁷⁸⁾ byl kardinál rozhodnut zbudovat si v novém kostele hrobku, a to především pro sebe, ale také pro další členy svého rodu. Jistě už od počátku bylo pro hrobku zvoleno místo pod nedávno příhodně prodlouženým presbytářem,⁷⁹⁾ tedy před hlavním oltářem, na nejvýznamnějším místě chrámového prostoru. Zřízení osobní či rodové hrobky významného řádového mecenáše v jezuitském kostele, resp. v jeho presbytáři, nebylo tehdy ničím výjimečným. Už olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova († 1572) byl pochován před hlavním oltářem kostela Panny Marie Sněžné v Olomouci.⁸⁰⁾ V kostele sv. Michala v Mnichově (1583–1597) si nechal vybudovat monumentální hrobku pro svůj rod bavorský vévoda Vilém V. z rodu Wittelsbachů.⁸¹⁾ Před hlavním oltářem svého titulárního kostela San Silvestro in Capite nechal pohřbit svého synovce také sám Dietrichstein.⁸²⁾ Presbytář chrámu se tedy měl stát jakousi Dietrichsteinovou pohřební kaplí, *memorií* jeho samotného i jeho rodu. První kardináloví příbuzní, bratr Zikmund a jeho dva synové, byli v ještě nedokončeném kostele pohřbeni již v červnu roku 1602. Přechodně však byla jejich těla uložena v jezuitské kryptě,⁸³⁾ protože dietrichsteinská hrobka ještě nebyla hotová. Dokončena byla až roku 1607, kdy byla v presbytáři osazena krycí deska krypty.⁸⁴⁾

Kardinálova štedrost a podpora brněnských jezuitů se pak nemenší měrou odrazila při budování nové části koleje, která byla s přestávkami stavěna v letech 1602 až 1652.⁸⁵⁾ Podrobné zpracování dějin výstavby tzv. kardinálského křídla se vstupním portálem, ke kterému se dochovalo ně-

kolik návrhů, i zbývajících částí koleje by si však již vyžadovalo samostatnou studii.

POZNÁMKY

- 1) K počátkům jezuitské koleje v Brně viz A. Kroess, Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. I. Wien 1910, s. 355–370, 388–397, 401–431; G. Wolný, Die Königliche Hauptstadt Brünn und Herrschaft Eisgrub. Brünn 1836, s. 46–49; Týž, Kirchliche Topographie von Mähren, II. Abtheilung, Brünnener Diöcese, I. Band. Brünn 1856, s. 91–93; F. Kameníček, O vzniku prvních dvou kolejí Jezuitských na Moravě, in: Sborník historický 3. 1885, sv. II., s. 109–111; sv. III., s. 162–169; M. Trapp, Brünn's kirchliche Kunst-Denkmale. Brünn 1888, s. 36–40; T. V. Bílek, Důchody a statky jezuitských kolejí a sídel na Moravě a v Slezsku zřízených a léta 1773 zrušených, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, Jahrgang 1890. Praha 1891, s. 63–100, zde s. 71n.
- 2) K podobě herburského kláštera viz blíže: P. Holub – V. Kolařík – D. Merta – A. Zúbek, Poznámky k topografii nejbližšího okolí bývalého herburského kláštera v Brně, in: Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 485–673.
- 3) Průběh stavebních prací lze sledovat na základě zápisů v Historia Domus Probationis Societatis Jesu Brunæ, Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung (dále ÖNB), Cod. 11 958, zde fol. 8r. Viz také: Moravský zemský archiv (dále MZA), G 12, inv. č. II./200, fol. 53.
- 4) Podobně si starý kostel a jeho okolí představoval již Václav Richter. V. Richter, Cecilie Hálová-Jahodová: Brno. Stavební a umělecký vývoj města (rec.), Časopis Matice moravské 68, 1948, s. 404. Viz také P. Holub – V. Kolařík – D. Merta – A. Zúbek, o. c. v pozn. 2, s. 512–515.
- 5) Viz např. výřez Houfnagelovy měděřiny s kostelem Panny Marie in: P. Holub – V. Kolařík – D. Merta – A. Zúbek, o. c. v pozn. 2, s. 524.
- 6) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 26r.
- 7) V textu se několikrát hovoří o horní a dolní části kostela. ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 8r.
- 8) „In hortulo ambitus“ byl např. roku 1584 pochován novic „murarius“ Maximilián Pantaleon. Národní knihovna Praha, oddělení rukopisů a starých tisků (dále jen NKP), sign. XXIII D 166, Historia domus probationis, fol. 94r.
- 9) Jaroslav Dřímál a Václav Peša uvádějí, že v letech „1581–82 představili budovu bývalého herburského kláštera na jezuitskou kolej a školy“ bratři Pietro a Antonio Gabri. J. Dřímál – V. Peša edd., Dějiny města Brna 1. Brno: Blok 1969, s. 140.
- 10) Zasněžení kaple sv. Vorskile je doloženo nejpozději k roku 1584. Vedle ambitu domu, ambitu rájského dvora a kaple sv. Kříže byla jedním z míst, kde byli členové koleje pohřbíváni. NKP, sign. XXIII 166, o. c. v pozn. 8, fol. 94r.
- 11) Kaple sv. Vorskily byla společně s řadou kaplí zasvěcených dalším mučedníkům zřízena např. také v jezuitském kostele sv. Michala v Mnichově. P. Burschel, Stumme Bücher. Zur katholischen Martyrienkultur in der frühen Neuzeit, in: F. Niehoff ed., Mit Kalkül & Leidenschaft. Inszenierungen des Heiligen in der bayerischen Barockmalerei I. Landshut: Museen der Stadt Landshut 2003, s. 107–123; T. Buser, Jerome Nadal and early Jesuit art in Rome, The Art Bulletin 58, 1976, s. 424–433, zde s. 432; R. Baumstark ed., Rom in Bayern. Kunst und Spiritualität der ersten Jesuiten. München: Hirmer 1997, s. 164–165.
- 12) Jednalo se o trojkřídlovou, trojpodlažní budovu s ambitem, která byla přistavěna ke starší školní budově s rozlehlým nádvořím. Na stavbě je doložen Antonio Gabri. ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 10r.
- 13) Šlo o budovu o šesti třídách a jedné aule, se sýpkou v horním patře a vinným sklepem. ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 12r; Archivum Romanum Societatis Iesu, Fondo Gesuitico (dále F. G.) 1379, busta N. 20/13, fol. 10v.
- 14) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 10r.
- 15) K budování brněnského jezuitského kostela v umělecko-historické literatuře viz P. Fidler, Několik poznámek k fenoménu jezuitské architektury, in: J. Skutl ed., Morava a Brno na sklonku třicetileté války. Brno: Magistrát města Brna 1995, s. 182–206, zde s. 182–183; Týž, Zum Mäzenatentum und zur Bautypologie der mitteleuropäischen Jesuitenarchitektur, in: H. Karner – W. Teslesko edd., Die Jesuiten in Wien: zur Kunst- und Kulturgeschichte der österreichischen Ordensprovinz der Gesellschaft Jesu im 17. und 18. Jahrhundert. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2003, s. 211–230, zde s. 211–212; Týž, Jesuitenarchitektur als Propaganda fide?, in: L. Kačić ed., Aurora Musas nutrit. Die Jesuiten und die
- 16) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 17, s. 129.
- 17) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 21r–v.
- 18) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24r, 24v–25r; ARSI, Austr. Epp. Gen. 1, II., fol. 821–822, 824–825, 839–840.
- 19) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24r, 25r. K procesu schvalování plánů jezuitských staveb a jezuitské projekční a stavební praxi obecně viz např.: L. Česková, „Collegii Societatis Jesu conceptus, et ideae“. Plánování, výstavba a funkce jezuitských kolejí a Opavě a v Jihlavě ve druhé polovině 17. a na počátku 18. století. Dipl. práce. Seminář dějiny umění, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005, především s. 8–40 a zde uvedená literatura.
- 20) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 23r–v. Návrhy jsou zde pouze slovně popsány.
- 21) O způsobu a rozsahu využití zdva starého kostela při novostavbě se vede již dlouhá diskuze. Podrobně naposledy viz: P. Holub – V. Kolařík – D. Merta – A. Zúbek, o. c. v pozn. 2, zde především s. 514–515 a obr. na s. 673 (s vyznačením starého zdva). Autoři archeologickým průzkumem zjistili, že staré středověké zdvo se dochovalo v západní části jižní stěny jižní lodi a v západní i východní stěně dnešní mariánské kaple, a dospěli k závěru, že tyto partie původně náležely ke středověké kvadratuře.
- 22) Tamtéž, s. 515. Autoři usuzují na středověký původ hrobky mj. ze skutečnosti, že hrobka zabírá půdorys kaple v celé jeho velikosti. Hrobka zatím nebyla blíže prozkoumána.
- 23) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 21r–v.
- 24) J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 129.
- 25) Bibliothèque Nationale de France, Cabinet des Etampes, sign. Hd4a, fol. 66. Plán je označen jako „Idea domus Probationis Brunensis“; jinou rukou na něj bylo po změnách plánu později dopsáno: „Prior designatio futurae domus probationis Brunensis, quae a posteriore quae probata est, non multum discrepat“. Legenda k plánu zachována není.; Z. Wirth, Plány jezuitských kolejí a kostelů, Časopis Společnosti přátel starožitnosti českých v Praze 21, 1913, s. 36–37, zde s. 37; J. Jíra, Plány našich jezuitských kolejí a kostelů v Bibliothèque Nationale v Paříži, Památky archeologické 34, 1925, s. 246–248, vyobrazení TAB. XLIV; V. Richter, Nejstarší plán jezuitského kostela v Brně, Akord, odd. Umění, 1936, s. 41–43; J. Vallery-Radot – E. Lamalle, Le recueil de plans d'édifices de la Compagnie de Jésus conservé à la Bibliothèque nationale de Paris. Romae: Institutum historicum S. J. et Paris: Picard 1960, s. 312.
- 26) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 25v.
- 27) Vyplývá to také z dopisů z kurie, ve kterých se však generál staví proti tomu, aby byla před dokončením kostela započata nějaká další stavba.
- 28) Podle výměření kostela měla být šířka stavby bez bočních zdí 12,5 stop (z toho šířka střední lodi 5 stop), celková délka 20 stop (z toho délka chóru 5 stop a délka hlavní i bočních lodí 15 stop), výška prostřední lodi 10 stop a výška bočních lodí 5,5 stopy. ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24v.
- 29) Víc oltářů než čtyři prý otcové v kostele nechtěli. MZA, G 140, inv. č. 1417, karton 348, fol. 142/ 23r. (zápis o svěcení kostela). Vzhledem k tomu, že brněnský dům nepředstavoval klasičickou kolej, nýbrž přimárně probační dům, nebylo v kostele více oltářů potřeba.
- 30) Postup schvalování plánu je zaznamenán v ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24r, 25r.
- 31) K jeho osobnosti viz např. P. Pirri – P. di Rosa, Il P. Giovanni de Rosi (1538–1610) e lo sviluppo dell'edilizia gesuitica, Archivum Historicum Societatis Iesu 44, 1975, s. 6–41.
- 32) K osobnosti Ladislava Berky z Dubé blíže viz A. Kratochvíl, Vlastivěda moravská. Velkomoravský okres. Brno: Musejní spolek 1907, s. 62–65, 87; H. Jordánková – L. Sulitková, Slechta v královském městě Brně v předbělohorském období, in: M. Kokojanová ed., Měšťané, slechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Prostějov 1997, s. 166–184, zde s. 178; Z. Fišer ed., Velké Meziříčí v zrcadle dějin. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost 2008, s. 106–107.
- 33) Stavební práce tehdy prováděl Antonio Gabri a tesařské (zastřešení věže) Šimon Tauch. Věž tehdy byla zvýšena „o několik sáhů“, tj. nejspíše o celé hodinové patro. B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska 1. A–I. Praha: Academia 1994, s. 164.

- 36) K významu kostela sv. Jakuba pro brněnské měšťany Z. *Wörgötter*, Epitafní obrazy v Brně, in: O. Jakubec a kol., Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2007, s. 51–62, zde s. 51–52.
- 37) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 50v–51v, MZA, E 25, sign. 33 B.
- 38) Později (A. Kroess, o. c. v pozn. 1, s. 863) se hovoří o ulici či uličce. Na plánu novostavby kostela (ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 25v) je označeno jako „*Platea stricta*“. Nejspíše se jednalo o vyústění slepé uličky, zv. Růžová ulička, v malé uzavřené náměstíčko v prostoru za původně plánovaným presbytářem.
- 39) A. Kroess, o. c. v pozn. 1, s. 863.
- 40) MZA, E 25, sign. 35 A. U dvou variant (fol. 3, 4–5) máme k dispozici pouze půdorys přízemí; u jedné také prvního patra (fol. 1, 2). Jeden z plánů (resp. jeho levá polovina, fol. 5) je publikován v P. Fidler, Několik poznámek, o. c. v pozn. 15, obr. 9. Podle přípisu na versu jej měl schválit Giovanni de Rosis. Snad by se mohlo jednat o projekt tzv. kardinálského křídla, který kardinál poslal do Říma ke schválení roku 1601.
- 41) Zaměření kostela z počátku 19. století, které zachycuje stav před zbouráním koleje a představami v závěru kostela, je publikován mj. v A. Prokop, Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, Bd. 4. Wien 1904, s. 1019. – Zaměření chrámu z roku 1902 s navrhovanými úpravami závěru chrámu (ovšem ještě bez vřetenových schodišť) po zbourání přílehlé části koleje je uloženo v: vojenský historický archiv, Praha, sign. 2 KK – BA fil. Brno II. 1/3. Zaměření bylo pořízeno při prohlídce (tehdy dosti špatného) stavebně-technického stavu kostela před zbouráním koleje roku 1902.
- 42) V. Richter – Z. Kudělka, Die Architektur des 17. Jahrhunderts in Mähren, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity F 16. Brno 1972, s. 91–130, zde s. 99.
- 43) Tamtéž, s. 99; J. Krčálková, Kostely české a moravské renesance. Příspěvek k jejich typologii, Umění 29, 1981, s. 1–35, zde s. 14 a 31, pozn. 69. Mezi dalšími italskými pracemi Krčálková uvádí kostel San Benedetto ve Ferraře, který stavěl Biagio Rossetti, a anonymní návrh na kostel San Giorgio Maggiore v Benátkách.
- 44) Quinto libro d'architettura nel quale si tratta di diverse forme de templi sacri secondo il costume christiano, & al modo antico di Sabastiano Serlio bolognese, In Venetia 1551, fol. 14r; půdorys kostela ve formě latinského kříže. Nikdy zde lemuji také obvodové zdi ramen transeptu a pohledově se uplatňují i na vnějším plášti stavby.
- 45) Plány jsou publikovány např. G. Sale, Pauperismo architettonico e architettura gesuitica, in: G. Sale – G. A. Bailey edd., Ignazio e l'arte dei gesuiti. Milano: Jaca Book 2003, s. 31–46, zde s. 42. Vznikly kolem roku 1580 a Giovannimu de Rosis byly připisány na základě toho, že v letech 1575–1610 zastával funkci *consiliarius aedificiorum*.
- 46) Návrh na rozšíření bočních lodí o obdobné mělké boční kaple, jako je tomu na tomto plánu, se objevil také u brněnských jezuitů, i když snad až později. Ideálnímu plánu se brněnský projekt blíží také motivem prodloužení bočních lodí až k chóru kostela. MZA, E 25, sign. 33 N.
- 47) Viz zejména návrh z roku 1582. Na pozdějších projektech a v provedeném stavu jsou kaple hlubší. R. Baumstark ed., o. c. v pozn. 11, s. 379, kat. č. 79; s. 385, kat. č. 85.
- 48) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24v.
- 49) Počátek a průběh stavby lze sledovat podle: ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 27r; J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 198 ad.; MZA, G 12, II./ 200, fol. 53; ARSI, Austr. 132, fol. 328, 366.
- 50) J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 171.
- 51) Jména umělců jsou uvedena v ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 24v–25r. K Parisově osobě blíže K. Šmrha, Brněnští stavitelé v době kolem roku 1600. II. Stavební družina Antonia Gabriho, Antonio Paris a další mistři, Umění 16, 1969, s. 50–57, zde s. 53–56; P. Kroupa – J. L. Bílý, Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570–1620. Brno: Muzeum města Brna 1987, s. 106–114; H. Jordánková – L. Sulitková, Italové a Španělé v předbélhorském Brně, in: T. Borovský ed., Ad vitam et honorem: profesor Jaroslav Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám. Brno: Matice moravská 2003, s. 715–742.
- 52) Gialdi je ve starší literatuře běžně uváděn jako „architekt“ a autor plánu kostela. Tato představa se traduje již od doby Jana Schmidla (J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 170), který jeho jméno uvádí s přívlastkem „*Architectus*“ a tvrdí, že stál v čele řemeslníků, jež se podíleli na stavbě kostela. Později se objevuje i informace, že mu pomáhal jeho bratr Tobiáš, malíř. M. Trapp, o. c. v pozn. 1, s. 31, 39; Notizen, č. 116. Mittheilungen der k. k. Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. 13. Jahrgang, Neue Folge, Wien 1887, s. CLXXXIII až CLXXXIV, zde s. CLXXXIII; A. Prokop, o. c. v pozn. 41, s. 1286. Gialdiho autorství projektu kostela bylo zpochybněno teprve v první polovině 20. století. C. Hálová-Jahodová, Brno: stavební a umělecký vývoj města. Praha: Pražské nakladatelství V. Poláčka 1947, s. 121. K Gialdiho osobnosti blíže viz např. P. Kroupa – J. L. Bílý, o. c. v pozn. 51, s. 65–72; H. Jordánková – L. Sulitková, o. c. v pozn. 51, s. 734.
- 53) P. Kroupa – J. L. Bílý, o. c. v pozn. 51, s. 202; H. Jordánková – L. Sulitková, o. c. v pozn. 51, s. 740 aj.
- 54) P. Kroupa – J. L. Bílý, o. c. v pozn. 51, s. 148–154 aj.
- 55) Mezi sochaři, působícími na výzdobě kostela, se někdy uvádí také Virgilio Spazio, kterému bývá připisována socha Panny Marie, umístěná v nice na průčelí věže kostela. Viz Z. Vácha, Příspěvek k poznání manýrismu a baroku na Moravě, Zprávy Státního památkového ústavu v Brně, č. 6, 2002, s. 82–94, zde s. 82–84.
- 56) Italská komunita tradičně sdružovala mnoho zedníků, sochařů a dalších umělců. K. Šmrha, Brněnští stavitelé v době kolem roku 1600. I. Petr Gabri a jeho stavební družina, Umění 15, 1967, s. 312–320; C. Hálová-Jahodová, o. c. v pozn. 52, s. 102.
- 57) Seznam jejich členů je uložen v MZA, E 25, sign. 22 C, inv. č. 396. K družině blíže Z. Orlita, Mariánské kongregace v období episkopátu olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna (1599–1636), in: E. Kordiovský – M. Svoboda edd., Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba: XXIX. mikulovské sympozium, 11. – 12. října 2006. Brno: Moravský zemský archiv – Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově 2007, s. 305–315, zde s. 310–313; T. Malý – V. Maňas – Z. Orlita, Vnitřní krajina zmizelého města: náboženská bratrstva barokního Brna. Brno: Archiv města Brna 2010, s. 204–224.
- 58) K jeho osobnosti blíže J. Vallery-Radot – E. Lamalle, o. c. v pozn. 27, s. 522, 324–325, 336; a slovníková hesla (s uvedením starší literatury) J. Poplatek – J. Paszenda, Słownik jezuitów artystów. Krakow: Wydawnictwo apostolstwa modlitwy 1972, s. 93–95; Dizionario biografico degli Italiani 14, Roma 1972, s. 370–371; Saur Allgemeines Künstler - Lexikon, Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Band 14, Braun – Buckett, München: Saur 1996, s. 276.
- 59) ARSI, Austr. Epp. Gen. 1, II, fol. 892.
- 60) Tamtéž, a fol. 901–902 (dopis provinciálu Alberovi z 24. 7. 1599), fol. 903 (dopis rektoru Navarolovi z 7. 8. 1599).
- 61) V katalozích brněnského domu je uváděn v letech 1600–1602 jako „*architectus templi*“. L. Lukács ed., Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. Volumen 1., (1551–1600). Romae: Institutum historicum Societatis Iesu 1978, s. 605.; *týž* ed., Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. Volumen 2., (1601–1640). Romae: Institutum historicum Societatis Iesu 1982, s. 6, 21.
- 62) ARSI, Austr., Epp. Gen. 2. I., fol. 48.
- 63) Tamtéž, fol. 48.
- 64) Viz např.: *th [Tomáš Borovský] – me [Martin Elbl] – jk [Jiří Kroupa]*, Brno. Zaniklý konvent dominikánek „Cella S. Mariae“ či „Cella Castitatis“ s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, následně kolej jezuitů s domem první probace, se seminářem P. Marie a gymnasiem, v současnosti rezidence jezuitů, in: D. Foltýn ed., Encyklopedie moravských a slezských klášterů. Praha: Libri 2005, s. 160–167, zde s. 165–166.
- 65) L. Lukács, Volumen 1., o. c. v pozn. 61, s. 534, 544, 558, 605, 681.
- 66) *Týž*, Volumen 2., o. c. v pozn. 61, s. 6, 21.
- 67) Tamtéž, s. 33, katalog pro rok 1603.
- 68) Tamtéž, s. 40, 87, 97, 109, 121, 133, katalogy pro rok 1604, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1614.
- 69) Tamtéž, s. 54, 147, katalogy pro rok 1605, 1613.
- 70) Tamtéž, s. 65, 77, katalogy pro rok 1606 a 1607.
- 71) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 77v; NKP, sign. XIII D 166, o. c. v pozn. 8, fol. 62r.
- 72) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 57r; J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 270.
- 73) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 70v–71r; J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 311–314; G. Wolný, Kirchliche Topographie, o. c. v pozn. 1, s. 92.
- 74) J. Schmidl, o. c. v pozn. 17, s. 315. Moriz Trapp (M. Trapp, Das Dietrichstein'sche Gruftdenkmal in der Garnisons-Kirche zu Brünn, Mittheilungen der k. k. Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, 8. Jahrgang, N. FOL., 1882, s. LXXXII–LXXXV, zde s. LXXXIV; *Týž*, o. c. v pozn. 1, s. 32) zřejmě omylem uvádí, že byly uloženy v kryptě před oltářem Všem svatých, kde byla při jejím otevření roku 1880 nalezena rakev s ženskými ostatky.
- 75) Hlavní ani boční oltáře v té době ještě nebyly dokončené, takže je pravděpodobné, že se tehdy svítla pouze oltářní mensa s ostatky svatých. Později počet oltářů stoupl a v době zrušení koleje se v kostele nacházelo celkem dvanáct oltářů, z nichž některé byly umístěny ve vlastních kaplích. Viz např. G. Wolný, Kirchliche Topographie, o. c. v pozn. 1, s. 85, který nejspíše vychází z Cerroniho.
- 76) MZA, E 25, sign. 33 F; NKP, sign. XXIII D 166, o. c. v pozn. 8, fol. 78v. Současný stav věže je výsledkem několika pozdějších úprav. G. Wolný,

- Kirchliche Topographie, o. c. v pozn. 1, s. 85.
- 77) K uměleckému mecenátu kardinála Dietrichsteina obecně *O. Jakubec*, Zbožná reprezentace – reprezentativní zbožnost. Poznámky k uměleckému mecenátu kardinála Františka z Dietrichsteina, in: P. Balcárek – L. Mlčák edd., Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636): prelát a politik neklidného věku. Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2008, s. 32–42, k Brnu viz s. 36–38. *J. Schmidl*, o. c. v pozn. 17, s. 312–313; MZA, G 12, sign. II./ 200, fol. 53r–53v.
- 78) NKP, sign. XXIII D 166, o. c. v pozn. 8, fol. 77v (21. 6. 1600); MZA, G 10, inv. č. 745, sign. 830b, fol. 62v (28. 6. 1600); *J. Schmidl*, o. c. v pozn. 17, s. 230 (21. 6. 1600); ARSI, Austr., Epp. Gen 1, II, fol. 956; NKP, sign. XIII D 166, o. c. v pozn. 8, fol. 56r.
- 79) Někdy se uvádí (viz *J. Kroupa – T. Jeřábek*, Brněnské paláce: stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku. Brno 2005, s. 101; *tb [Tomáš Borovský] – me [Martin Elbl] – jk [Jiří Kroupa]*, o. c. v pozn. 64, s. 165; *J. Kroupa*, „Moderní flori“: kardinál z Dietrichsteina, protobárok a umělecká funkce (v Brně je doložen po roce 1600, in: E. Kordiovský – M. Svoboda edd., o. c. v pozn. 57, s. 55–67, zde s. 59–60; *O. Jakubec*, o. c. v pozn. 77, s. 38), že roku 1605 došlo na příkaz kardinála Dietrichsteina k výrazné změně původní koncepce presbytáře chrámu, která souvisela s vybudováním krypty mezi léty 1605–1607, a že v této souvislosti byl presbytář přestavěn a že byl nově upraven rovněž jeho vnější plášť. Za projektanta těchto úprav je přitom navrhován Giovanni Maria Filippi, který se později v Brně usadil a koupil si dům poblíž jezuitské koleje (v Brně je doložen mezi léty 1618–1621). Myslenku přestavby chóru v souvislosti se vznikem hrobky však musíme odmítnout, mimo jiné i proto, že současná podoba závěru kostela je z větší části až výsledkem úprav této části budovy po zboření jezuitské koleje roku 1904. Tehdy byla po obou stranách závěru presbytáře vybudována vřetenová schodiště, která v podobě půlválce částečně vystupují z východní zdi kostela a umožňují přístup do prostor v prvním patře, kam se původně vstupovalo z budovy koleje. Formální prvky fasády (pilastry atd.) také pocházejí z tehdejší doby a nejspíše se inspirovaly formálním aparátem věže. Jak plyne z podoby kostela a koleje zachycené na vedutách města Brna, z novějších zaměření koleje i fotografií z doby jejího bourání, byla partie závěru kostela zastavěna minimálně do výše prvního patra. S obestavěním chóru budovami koleje se ostatně počítalo již od počátku.
- 80) *O. Jakubec*, Manifestace katolicismu v uměleckých objednávkách olomouckých biskupů v období raného novověku, in: Historická Olomouc 13, Olomouc 2002, s. 161–181, zde s. 166.
- 81) *J. Terhalle ...ha della Grandezza de padri Gesuiti*, in: R. Baumstark ed., o. c. v pozn. 11, s. 83–146; *L. Altmann*, Die ursprüngliche Ausstattung von St. Michael und ihr Programm, in: K. Wagner ed., St. Michael in München. Festschrift zum 400. Jahrestag der Grundsteinlegung und zum Abschluss des Wiederaufbaus. München: Schnell & Steiner 1983, s. 81–111.
- 82) *TP [Tomáš Parma]*, Náhrobek Jana Adama z Dietrichsteina, kat. č. I. 56, in: L. Mlčák, P. Balcárek ed., o. c. v pozn. 77, s. 102–103.
- 83) ÖNB, Cod. 11 958, o. c. v pozn. 3, fol. 70v; ARSI, Austr., Epp. Gen. 2, I, fol. 53; *J. Schmidl*, o. c. v pozn. 17, s. 312–313.
- 84) NKP, sign. XXIII D 166, o. c. v pozn. 8, f. 72v; MZA, G 140, inv. č. 1417, karta 348, fol. 1v. Kromě náhrobní desky nechal kardinál v presbytáři pořídit rovněž hlavní oltář, chórové lavice a vitráže. MZA, G 12, sign. II./ 200, fol. 53; *J. Schmidl*, o. c. v pozn. 17, s. 312–313.
- 85) NKP, sign. XXIII D 166, o. c. v pozn. 8, fol. 72r; ARSI, Austr., Epp. Gen. 2, I, fol. 24; ARSI, Boh. 1, I, fol. 176; *J. Schmidl*, o. c. v pozn. 17, s. 266–267, 315. Podrobné účty stavby jsou zachovány v MZA, G 10, inv. č. 745, sign. 830b. Z účtů se dozvídáme jména některých řemeslníků; tesařské práce prováděl mj. Šimon Tauch. V květnu 1616 přijel na stavbu dohlédnout nejmenovaný *murarius* z Prahy a roku 1619 se na stavbě podílel „*magister murariorum, qui Cardinalis domum penes S. Petrum aedificat*“. Na stavbě je doložen také koadjutor Šimon Pitz.

Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

DIE PLANUNG UND ERBAUUNG DER JESUITENKIRCHE DER HIMMELFAHRT MARIÄ IN BRÜNN UM 1600

Die ursprüngliche Marienkirche als Teil des Herburger Frauenklosters war ein kleiner einschiffiger Bau mit polygonalem Chorabschluss und der Begräbniskapelle der hl. Anna (später hl. Ursula) gewesen, die in den Paradieshof an der Kirchensüdseite übergriffen hatte. Nach der Übernahme wurde die Kirche von den Jesuiten 1581–1582 renoviert. Die Societas begann um 1596 von einer Kirchenweiterung oder einem Neubau zu überlegen. Lange Disputationen über beide Möglichkeiten wurden um die Wende 1597–1598 abgeschlossen, die Entscheidung hieß eine neue Kirche zu bauen. Um die Durchsetzung der Neubauidee verdiente sich die Jesuitenmäzenin Helena v. Tovar mit ihrem Wunsch ihre Familien-Memoria in der Kirche zu errichten. Man wählte für den Kirchenneubau die traditionelle Basilika-Anlage mit einem kurzen rund abgeschlossenen Chor und einem Nordost-Eckturm. Zur Forderung eines weiteren Mäzenen, Ladislav Berkas v. Duba, Bruders von Helena, verschohen die Jesuiten den Turm in die Hauptfassade, um dem unlängst erhöhten Turm der St. Jakobskirche zu „konkurrieren“. Aufgrund der Bemerkungen der „Brünner Öffentlichkeit“ ließen sie den Chor verlängern, damit er proportional der Kirchenbreite besser entspreche. Man integrierte die Südmauer der alten Kirche und die Kapelle der hl. Ursula in den Neubau. Die entworfenen sowie die verwirklichte Kirchenanlage, die sich in Details mäßig unterschieden, wurden zum Teil durch das Grundstück bestimmt und zum Teil durch die Idealentwürfe für die Jesuitenkirchen inspiriert, die man dem Giovanni de Rosis zuschreibt. Als magister murariorum beteiligte sich am Bau Anton Paris, die Steinmetzarbeiten beaufsichtigte Giorgio Gialdi und der Leiter des ganzen Baus war der Kaufmann Antonio Trussi. Seit 1599 leitete die Bauarbeiten der Jesuitenarchitekt Giuseppe Brizio, den die Jesuiten nach Brünn wegen seiner Erfahrung beriefen um die technisch schwierigeren Konstruktionen durchzuführen. Brizio hatte zu seinem Nachfolger den Laienbruder Petr Grossot „erzogen“, der bis 1614 den Ausbau des sog. Kardinalsflügels im Kolleg leitete. Kardinal v. Dietrichstein überlegte schon seit 1600 von Errichtung seiner Gruft unter dem verlängerten Kirchenchor um ihn zu seiner Begräbniskapelle umzuwandeln. Er hatte die Kirche am 22. September 1602 eingeweiht. Die Gruft wurde erst 1607 mit der Einbettung ihrer Deckplatte im Chor vollendet.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Brno (Brünn, Kr. Südmähren), Erweiterungsentwurf für die alte Marienkirche, 1596, Donato Tenedla? (ÖNB, Cod. 11958, fol. 26r).

Abb. 2: Brno, Kirche d. Himmelfahrt Mariä, Bauaufnahme des heutigen Zustands der Kirche (Repro aus: Samek, B: Umělecké památky Moravy a Slezska [Die Kunstdenkmäler Mährens und Schlesiens] I, A–I. Praha 1994, S. 201).

Abb. 3: Brno, Kirche der Himmelfahrt Mariä, „Genehmigungsplan“, 1598, Bibliothèque Nationale de France Paris, Cabinet des Etampes, Sign. Hd4a, fol. 66 (Reprofoto Památky archaeologické 34, 1925, Taf. XLIV).

Abb. 4: Brno, Kirche der Himmelfahrt Mariä, Entwurf für den Kirchenneubau, 1598 (ÖNB, Cod. 11 958, fol. 26v).

Abb. 5: Brno, Projekt für das Probationshaus Delineatio Collegij Brunensis, nach 1600 – Erdgeschoss (MZA [Mährisches Landesarchiv Brno], Fond E 25, Sign. 35 A, fol. 3).

Abb. 6: Brno, Projekt für das Probationshaus, nach 1600 – andere Variante, Erdgeschoss (MZA, Fond E 25, Sign. 35 A, fol. 2).

Abb. 7: Brno, Projekt für das Probationshaus, nach 1600 – weitere Variante, erstes Obergeschoss; an der Vorderseite von P. Jan Müller SJ beschrieben: Idea Domūs, Scholaru(m) et Templi Brunensis S. I. (MZA, Fond E 25, Sign. 35 A, fol. 1).

Abb. 8: Brno, Projekt für das Probationshaus, 1601(?), von Giovanni de Rosis genehmigt, Erdgeschoss – nördliche Hälfte des Areals; an der Vorderseite zugeschrieben: ARP Gio(vanni) de Rosis che lo riveda et riferisca a NP G(enerale). / (mit anderer Hand) P(atr)ri Rectori Soc(ietatis) Iesu Brune(n)si // (MZA, Fond E 25, Sign. 35 A, fol. 5).

Abb. 9: Brno, Kirche der Himmelfahrt Mariä, Bauaufnahme der Kirche mit anliegenden Kollegteilen vom Anfang des 20. Jahrhunderts (Repro aus: Prokop, August: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Bd. 4, Wien 1904, S. 1019).

(Übersetzung J. Noll)